

AIDS-virusin hefur nú eisini tikið Føroyar

Mánadagin sendi landslæknin fjølmiðlunum í Føroyum eina frágreiðing um ta herviligu sjúkuna AIDS.

Hetta gjørdi hann ikki uttan orsök. Orsøkin var tann, at hann friggjadagin fekk at vita, at fyrstu ferð her á landi er nú ávist andevni móti AIDS-virusi í blóðinum hjá einum føroyingi. AIDS-smittan er komin til Føroya.

Við Útvarpið týskvöldið segði landslæknin, Hogni Debes Joensen, at hetta kemur ikki óvantað. AIDS er í londunum uttan um okkum, eitt nú Íslandi og Danmark, og føroyingar ferðast nógv uttanlands. Møguleikarnir fyrri, at Føroyar skuldu sleppa, vóru ikki stórir, fyrri ikki at siga ongir.

Í útvarpssamrøðuni kom fram, at føroyingurin, sum hefur andevni móti AIDS-virusi í blóðinum, helst er smittaður gjøgnum kynsligt samband. Andevnið móti AIDS-virusi varð ikki funnið av tilvild hjá hesum fólki, tí tað fór sjálvt til lækna og bað um at verða kannað.

Landslæknin skrivar hetta um AIDS:

Tey, ið verða smittað við AIDS-virus framléið næstan øll andevni móti hesum. Hetta merkir tó ikki, at virus doyir, og at smittan heldur uppat, sum vant er at vera við virusigerðarsjúkum. Hesar serligu umstøður bera í sær, at ávísing av AIDS-virus-andevni í blóði virir ikki bert, at fólkið er vordið smittað við AIDS-virus, men eisini at hann ella hon má sigast at kunna smitta onnur. Smittuførið er ymskt, men varir helst í nógv ár, kanska alt lívið.

Hetta at sjúkan er í skjóttum vøkstri ikki bert í Danmark, men eisini í øðrum londum, ið vit vanliga samanbera okkum við, og tað, at smittan við AIDS-virus nú eisini finst í Føroyum, ger tað rimiligt at endurtaka nakað, ið áður er sagt higani um hetta vandamál, hóast nógv umrøða av AIDS hefur verið seinasta árið í fjølmiðlunum.

Tað eigur at verða nevnt beinanvegin, at hóast at AIDS er eitt vandamál, bæði sálarliga, samfelagsliga og læknaføðiliga, eitt ólært vandamál, so ber

kortini til at siga við vissu, at fólk uttanfyri sjálvar vandabólkarnar eru bert ógvuliga lítið hóttað av smittu. Ikki at lást um vón um vandan er kortini eins lítið skilagott og tað er at vera ov mikið ræddur.

AIDS smittar ikki við vanligari nerting, men bert við kynsligari samveru og við blóðinum. Utan vanda kunnu vit so státt halda áfram at sýna eymleika og samhuga hvør móti øðrum.

HVAT MERKJA STAVIRNIR AIDS?

Sjúkan AIDS varð á fyrsta sinni funnin í USA á vári 1981. Hon fekk navnið AIDS, og standa hesir fyra bókstavar fyrri »Acquired Immune Deficiency Syndrome«. Hetta merkir á føroyskum: »Samheild av sjúkueyðkennum elvd av fingnari órinsbilan«. Kundi á føroyskum kanska itíð: Eyðkvæmi.

HVAT ER AIDS?

Tað skilst, at AIDS er ein ógvuliga álvarssom sjúka. Gávurnar hjá mannakroppinum at verja seg fyrri ávisum igerðarsjúkum og fyrri einum illkynjaðum vøkstri, ið nevnist Kaposi's sarkom minskar í stórum. Hetta sæst ikki hjá fólki, har móttøðuføri er, sum tað eigur. Móttøðuføri okkar verjir okkum móti igerðarsjúkum og helst eisini móti summum vøkstrum. Móttøðuføri (órinnsverjan), er ein rættligi floktur sínámillum leikur millum ymsk sleg av hvitum blóðkroppum.

Sum áður nevnt er bilandi móttøðuføri í sambandi við sjúkuna AIDS ikomin. Hon er fingin og sostatt ikki víðfødd. Í dag vita vit, at bilandi móttøðuføri er elvt av einum virus, ið verður nevnt Humant T-lymfotropt virus typa III, stýtt HTLV-III, ella LAV, HIV, her eisini nevnt AIDS-virus.

Virusjúkur gera, at kroppurin framléið andevni, sum royna at gera av við smittuevnið. Í flestum smittandi sjúkum eydnast hetta, og tá ið andevnini hava gjørt arbeiði sitt, so smittar ein ikki longur. Og í fleiri færum verður ein tá ikki sjúkur aftur av somu smittandi sjúku.

HVUSSU LONG IGERÐARTÍÐ OG HVØRJI SJÚKUTEKIN?

AIDS-virus-igerðarstøðan kann ógvuliga væl koma fyrri heilt uttan sjúkueyðkenni. Hjá teimum, har sjúkutekin vísa seg, er igerðartíðin, tað er tíðin frá ein er smittaður og til sjúkan visir seg, ymsk.

Sjúkutekin kunnu vera trupulleikar, ið hava varað í fleiri mánaðar við ringari móði, nógvum fepri, ringum sveitta um náttina, ringum livsýki (diarri), lættan uttan kenda orsök, hovnir eitlar, serliga á hálsi og undir hondum. Eitlarnir kunnu annaðhvørt vera eymir ella ikki sárir. Ein partur av teimum smittaðu fáa seinni livshóttandi igerðarsjúku og/ella Kaposi's sarkom sum vøkstur í húðini ella aðrastaðni. Í hesum seinast nevndu for-um verður sjúkan AIDS staðfest. Hildið verður, at millum 20 og 30% av teimum, ið fáa ávist andevni móti AIDS-virusi í blóðinum, fáa AIDS seinni, ofta 2 til 4 ár aftaná ella longri.

Hildið verður, at andevni móti AIDS-virusi virir seg í blóðinum umleið tveir mánaðir eftir, at smittan er farin fram. Óvissa er kortini um hetta, kanska kunnu fleiri mánaðir ganga, til andevnið kemur hjá einum, ið er smittaður. Hjá einstøkum verður einki andevni framleitt hóast smittu.

Igerð við AIDS-virus kann sostatt elva frá ongum trupulleikum til livshóttandi sjúkur. Sjúkuavgerðin AIDS er bert galdandi fyrri tær álvarsamastu livshóttandi støðurnar í AIDS-virus igerðini.

HVUSSU SPREIÐIST VIRUS?

AIDS-virus smittar við kynsligum sambandi og við blóði og ávisum blóðúrdráttum. Smitta frá móður til barn kann henda í livmóðirini ella í samband við føðingina.

Tann langa tíðin, sum gongur frá tí eitt fólk er smittað og til sjúkueyðkennini fyrri AIDS-virus smittu kunnu vísa seg — um so er, at sjúkueyð-

kenni yvirhefur koma — ber í sær, at stórir vandi er fyrri, at smittandi, sum kenna seg heilt frisk, kunnu smitta onnur.

Tað hevur týðning at leggja áherðslu á, at smitta ikki verður borin manna millum á annan hátt enn her er nevnt. Tí er gott at vita hetta:

AIDS-virus smittar ikki av vanligari samveru manna millum.

Ikki er vandamikið at nerta við ein, ið er smittaður.

Vandi er eingin at taka onkran lut, sum smittað fólk hevur nomið við.

Smittan verður ikki borin gjøgnum luftina. Smittan verður ikki borin við mati.

Eingin verður smittaður av at nýta sama toalett sum hin sjúki.

Eingin verður smittaður av baðivatni, sum sjúklingurin hevur verið í.

HVØRJI ERU Í VANDA FYR AT VERÐA SMITTAÐ VIÐ AIDS-VIRUS?

Ávisir bólkar av fólki eru í serligum vanda fyrri at verða smittaðir. Tað snýr seg um hesar bólkar:

Homoseksuellur menn (menn ið hava kynsligt samband við menn).

Biseksuellir menn (menn ið hava kynsligt samband bæði við menn og við kvinnur).

Fólk, ið misbrúka rúseitur við at spræna tað innanæðra (ostikknarkomanar).

Fólk við bløðarasjúku.

Fólk úr Haiti og afrikanskum londum serliga kring linjuna (ekvator).

Tey, ið kynsligt samband hava við fólk í omanfyrenevndu bólki.

TIL TEIRRA, IÐ ERU Í ONKRUM VANDABÓLKINUM

- ★ Tey, ið hoyra upp í onkran av nevndu vandabólki, skulu vita, at vanda fyrri smittu við AIDS-virus slepst bara heilt undan við at halda seg frá kynsligum sambandi, ið ber við sær samband millum slímhinnur og millum sáð og slímhinnur.
- ★ Eisini skal áherðsla verða lögð á, at vandin fyrri smittu kann gerast minni á henda hátt:
- ★ Hav kynsligt samband við so fá fólk sum gjørligt. Best er í kynslivinum bert at halda seg til eitt fólk. Serliga týðningarmikið er ikki at hava tilvildarlig kynsligt sambond.
- ★ Nýtsla av hit (kondom). Tað er greitt, at AIDS-virus ikki kann fara igjøgnum veggini í eini hit, og nýtslan av hit minskar tí í stóran mun um smittuvandan.
- ★ Samlega igjøgnum gatið (baktarmin) eigur ikki at verða framd, av tí at tað ber við sær serligan vanda fyrri løst av slímhinnum.
- ★ Nýtið ongantið tannbustir, barbertól og tilíkt hjá øðrum. Tannbust og barbertól kunnu uppi á sær hava smáar blóðnøgdir.
- ★ Tey, ið vannýta rúseitur til innspærningar mugu ongantið býta sprænur ella nálir sínámillum.
- ★ Fólk, ið hoyra upp í vandabólkar, mugu ikki geva blóð, sáð ella yrkisgøgn (organ).

TIL TEIRRA, IÐ LEITA SAMBAND VIÐ PROSTITUERAÐ

(mannfólk og konufólk, sum bjóða sær til)

- ★ Halt teg frá samlegu við prostituerað. Nýtið ið hvussu er altíð hit.

TIL TEIRRA, IÐ FERÐAST UTTANLANDS

- ★ Hav ikki kynsligt samband við onnur enn tey, ið tú kennir ógvuliga væl. Nýt altíð hit. Mest ræður um at vera varin á ferðum til afrikansk lond kring linjuna og til Haiti, har sjúkan serliga ofta kemur fyrri. Í nógvum storbýum er sjúkan serliga vanlig, eitt nú í Keypmannahavn. Av teimum 105 tilburðum, ið vóru skrásettir 1. september 1986 í Danmark, vóru teir 81 skrásettir í økinum í ella nærhendis Keypmannahavn. Mett verður, at nógv fleiri fólk eru smittað. Sakken meta talið av smittaðum fólki í Danmark í dag at vera umleið 10.000.

TIL TEIRRA, IÐ ERU HEILT UTTAN FYRRI VANDABÓLKARNAR

- ★ Havið kynsligt samband við so fá fólk sum til ber. Halt teg frá tilvildarligum kynsligum sambondum. Nýt ið hvussu er hit. Havið ikki kynsligt samband við prostituerað og fólk, sum nýta rúseitur innanæðra. Hóast nógv tað størsta talið av fólki við AIDS í Danmark eru homoseksuellir ella biseksuellir menn, so finnst lond, eitt nú Zaire og Kenya, har AIDS er ein sjúka, ið er líka vanlig hjá kvinnum og monnum.

AIDS